

ДЕРЕГУЛЯЦІЯ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ: БУТИ ЧИ НЕ БУТИ

DEREGULATION OF THE CURRENCY REGULATION SYSTEM IN UKRAINE: TO BE OR NOT TO BE

Кисельов М.Є.,
*адвокат у господарських справах,
старший партнер
АО «КМ ПРАКТИК»*

Затулко К.А.,
*аспірант юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
помічник адвоката,
молодший юрист
АО «КМ ПРАКТИК»*

У статті розглянуто основні новації Закону України «Про валюту і валютні операції». Закон також піддано дослідженню крізь призму основних обмежень: суми переміщення валюти через кордон, обов'язковий продаж виручки в іноземній валюті, рух капіталів, лімітів на валютні операції та індивідуальних ліцензій. На основі проведеного аналізу визначено основні обмеження, закріплені у новому законодавстві.

Ключові слова: Національний банк України, валюта, валютне регулювання, рух капіталів, індивідуальні ліцензії, переміщення валюти через кордон.

В статье рассмотрены основные новации Закона Украины «О валюту и валютные операции». Закон также подвергнут исследованию сквозь призму основных существующих ограничений: по сумме перемещения валюты через границу, обязательная продажа выручки в иностранной валюте, движения капиталов, лимитов на валютные операции и индивидуальных лицензий. На основе проведенного анализа определены основные ограничения, закрепленные в новом законодательстве.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, валюта, валютное регулирование, движение капиталов, индивидуальные лицензии, перемещение валюты через границу.

The article deals with the main innovations of the Law of Ukraine "On Currency and Currency Transactions". The law has also been investigated through the prism of the currently existing restrictions: restriction on the amount of currency transfer across borders, mandatory sale of foreign currency, restriction on capital movements, limits on currency transactions and individual licenses. On the basis of made analysis, the main restrictions of the new legislation are identified.

Key words: National Bank of Ukraine, currency, currency regulation, movement of capital, individual licenses, movement of currency across the border.

Постановка проблеми. 21 червня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про валюту і валютні операції» (далі – Закон про валюту або Закон), який відповідно до пояснювальної записки має на меті покращення простоти проведення валютних операцій, сприяти покращенню інвестиційного клімату в Україні та виконати зобов'язання взяті Україною відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та державами-членами, з іншого боку, зокрема впровадження принципів регулювання руху капіталу Європейського Союзу (за Директивою Ради ЄС від 24.06.1988 № 88/361/ЄС). Закон уводиться в дію через 7 місяців з дня набрання чинності (7 лютого 2019 року).

Ступінь наукової дослідженості. Дослідженням питань валютного регулювання в Україні займалися Ю.М. Бездітко, О.В. Дзюблюк, З.В. Михайлів, С.В. Науменкова, Л.В. Руденко, М.І. Савлук, А.С. Філіпенко, К.Ф. Черкашова, Ф.І. Шпиг, О.В. Шулзьгіна тощо. Питання дослідження оновленого валютного регулювання постало із прийняттям нового Закону та натеper залишається нерозглянутим як у науковому, так і у практичному сенсі.

Завданням дослідження є встановлення того факту, чи дійсно цей Закон спростить проведення валютних операцій.

Виклад основного матеріалу. Із дня введення Закону про валюту в дію втрачають чинність такі нормативно-правові акти:

1) Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;

2) Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»;

3) Постанова Верховної Ради України від 23.09.94 року № 187/94-ВР «Про порядок введення в дію Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»;

4) Указ Президента України від 18.06.94 року № 319 «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами» (із подальшими змінами);

5) Указ Президента України від 16.03.95 року № 227 «Про заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни в народному господарстві України» (із подальшими змінами);

6) Указ Президента України від 21.01.98 року № 41 «Про запровадження режиму жорсткого обмеження бюджетних видатків та інших державних витрат, заходи щодо забезпечення надходження доходів до бюджету і запобігання фінансовій кризі» (із подальшими змінами);

7) Указ Президента України від 27.06.99 року № 734 «Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства».

Оскільки з набранням чинності Закону будуть скасовані ці нормативно-правові акти, які містили низку обмежень для експортно-імпортних і кредитних операцій («правило 180 днів», обов'язковий продаж частини валютної виручки, реєстрація кредитів від нерезидентів), багато хто вважає, що ці обмеження будуть скасовані зовсім, як й електронні ліцензії НБУ. Однак, на нашу думку, не варто поспішати з такими висновками

Серед позитивів, задекларованих у Законі «Про валюту», можна виокремити такі:

- вільне відкриття рахунків у закордонних банках;
- інвестування за кордон у цінні папери, нерухомість та інші активи без особливих дозвільних процедур;
- ввезення в Україну іноземних цінних паперів.

Натомість Національний банк України наділяється достатньо широким колом повноважень щодо регулювання у підзаконних актах відносини функціонування валютного ринку. Нормативно-правовими актами НБУ визначатимуться:

- порядок проведення розрахунків за валютними операціями,
- структура валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України,
- порядок проведення переказу валютних цінностей,
- порядок транскордонного переміщення валютних цінностей уповноваженими установами та суб'єктами валютних операцій,
- порядок здійснення валютного нагляду за уповноваженими установами,
- «інші валютні операції», що здійснюються небанківськими фінансовими установами на підставі ліцензій),
- межі обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті, а також виключний перелік заходів захисту,
- визначення змісту, форми, періодичності та строків, способу, порядку надання інформації про валютні операції.

Проектів усіх нормативно-правових актів НБУ, що б стосувалися цієї тематики, натепер ще немає, але жодного полегшення проведення валютних операцій не здійснено. Так, на нашу думку, Законом дещо змінено та легалізовано ситуацію, що існує сьогодні.

Розгляньмо новий Закон крізь призму основних дійсних обмежень у валютних відносинах.

Обмеження суми переміщення валюти через кордон.

Сьогодні (відповідно до Постанови Правління НБУ від 27.05.2008 року № 148 «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України») фізична особа, що перевозить із собою в Україну або за її межі грошові кошти більше 10 000 євро, має їх задекларувати.

Навіть якщо ця постанова втратить чинність, то питання вже врегульовано на рівні Закону про валюту

Відповідно до частини 1 статті 8 Закону транскордонне переміщення фізичними особами валютних цінностей у сумі, що дорівнює або перевищує еквівалент 10 тисяч євро за офіційним курсом валют, установленим Національним банком України на день переміщення через митний кордон України, підлягає письмовому декларуванню центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Тому після вступу Закону в дію, фізичні особи, як і зараз, перевозячи із собою через кордон суму еквівалентну або більше 10 000 євро, мають задекларувати її.

Обов'язковий продаж виручки в іноземній валюті

Відповідно до Постанови Правління НБУ № 65 від 12.06.2018 року «Про запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення розміру обов'язкового продажу таких надходжень», надходження в іноземній валюті підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському валютному ринку України уповноваженим банкам та/або Національному банку України у розмірі 50 відсотків. Решта надходжень в іноземній валюті залишається в розпорядженні резидентів та нерезидентів і використовується ними відповідно до правил валютного регулювання.

Якщо ця Постанова втратить чинність, то існує висока вірогідність прийняття нової, адже (відповідно до п. 1 ч. 1

ст. 12 Закону «Про валюту») Національний банк України (за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави) має право запровадити обов'язковий продаж частини надходжень в іноземній валюті у межах, передбачених нормативно-правовими актами Національного банку України.

Граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів.

Відповідно до статті 1 і 2 Закону України «Про порядок розрахунків в іноземній валюті» дається лише 180 днів для повернення валютної виручки за експорт із дати оформлення митної декларації або для ввезення імпорту з дати проведення авансового платежу.

І хоча Постанова «Про порядок розрахунків в іноземній валюті» втрачає силу з 7 лютого 2019 року, проте п. 2 ч. 1 ст. 12 Закону про валюту передбачає, що Національний банк України має право встановити граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави.

Так, на сайті НБУ вже розміщено один із проектів постанови НБУ щодо врегулювання валютних відносин, який набере чинності 7 лютого 2019 року. У ньому йдеться про встановлення граничного строку розрахунків за експортно-імпортними контрактами – 365 днів.

Обмеження руху капіталів

Згідно зі статтею 30 Закону України «Про НБУ», Національний банк відповідно до законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність та систему валютного регулювання і валютного контролю регулює імпорт та експорт капіталу.

Реєстрація договорів позики та кредиту

Зараз (відповідно до Постанови Правління НБУ від 17.06.2004 року № 270 «Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів) позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам») усі договори позики та договори кредиту в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам мають бути зареєстровані у Національному банку України.

Заборона купівлі та перерахування валюти з метою повернення дивідендів іноземному інвестору

Відповідно до п.п. 19 п.6 Постанови Правління НБУ від 13.12.2016 року № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» заборонена купівля, перерахування іноземної валюти з метою повернення за кордон іноземному інвестору дивідендів.

За новим Законом, зокрема за п. 3 ч. 1 ст. 12 Закону «Про валюту» Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, має право встановити особливості здійснення операцій, пов'язаних із рухом капіталу.

Так, за Законом НБУ зможе знову ж таки обмежити купівлю та перерахування дивідендів іноземному інвестору та ввести процедуру реєстрації кредитів та позик.

У проекті постанови правління НБУ, розміщеному на сайті НБУ, зазначається, що замість процедури реєстрації договорів кредиту та позики вводиться процедура обов'язкового повідомлення НБУ про іноземні запозичення, тобто фактично з лютого 2019 року буде діяти процедура повідомної реєстрації іноземних кредитів та позик.

До кредитів та позик від резидента до нерезидента, членських внесків юридичних осіб за кордон, переведення бонусів, дивідендів, допомоги за кордон, придбання частки в капіталі іноземної юридичної особи, інвестицій

за кордон, участі в тендерах за кордоном, перерахування за грантами (незарєстрованими як технічна допомога) буде застосовуватися система електронного лімітування таких операцій. Проект постанови щодо врегулювання НБУ поки не оприлюднено.

Ліміти на здійснення валютних операцій

Відповідно до пп. 3 п. 6 Постанови Правління НБУ від 13.12.2016 року № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України», можливе здійснення операції з продажу готівкової іноземної валюти або банківських металів одній особі в один операційний (робочий) день у сумі, що не перевищує в еквіваленті 150 000 гривень у межах одного/однієї банку/фінансової установи.

Із втратою Постановою чинності повноваження щодо запровадження лімітів залишається у Національного банку України, адже згідно з п. 4 ч. 1 ст. 12 Закону «Про валюту» Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, має право запровадити дозволи та (або) ліміти на проведення окремих валютних операцій.

Індивідуальні ліцензії

Відповідно до пп. 11 п. 6 Постанови Правління НБУ від 13.12.2016 № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» фізичні особи мають отримати ліцензію на перерахування валюти за кордон.

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 12 Закону «Про валюту», Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, має право запровадити дозволи та (або) ліміти на проведення окремих валютних операцій. На нашу думку, хоча і ліцензії будуть відмінені з 7 лютого 2019 року, але ці дозволи, передбачені п. 4 ч. 1 ст. 12 Закону, будуть механізмом, який замінятиме наявні індивідуальні ліцензії.

Так, за проектом постанови Правління НБУ, розміщеного на сайті, до операцій фізичних осіб із переведення грошових коштів за кордон будуть застосовуватися електронних ліцензій, тобто фізична особа має право перевести до 50 тисяч доларів на рік лише за умови отримання електронної ліцензії. Щодо сум, що перевищують цей ліміт, регулювання поки відсутнє.

Також Законом про валюту передбачається, що Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що

загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, матиме право резервування коштів за валютними операціями, а також визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, зокрема особливості підтримання ліквідності банків, застосування економічних нормативів, формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків, запроваджувати обмеження на діяльність, зокрема обмежувати або забороняти видання коштів із поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій із вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей.

Принагідно зауважити, що положення Закону щодо запровадження та припинення заходів захисту викладені вкрай нечітко. Із статті 12 Закону не зовсім зрозуміло, за якою процедурою ухвалюється, набирає чинності рішення Нацбанку про заходи захисту та якою є у цих процедурах послідовність дій та повноваження Правління Національного банку, Ради Національного банку у запровадженні заходів захисту або їх припиненні.

У частині першій статті 12 Закону передбачається, що Національний банк України за наявності відповідних ознак має право запроваджувати заходи захисту, у частині другій цієї ж статті – що Правління Національного банку має право запроваджувати заходи захисту та продовжувати дію попередніх заходів захисту, а рішення Правління Нацбанку «потребує підтвердження Радою Національного банку України наявності ознак та/або обставин, передбачених частиною першою цієї статті». Обов'язковою умовою для прийняття Правлінням Національного банку України рішень щодо заходів захисту є надання звіту про запровадження заходу (заходів) захисту до Комітету Верховної Ради України, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності. Проте не зовсім зрозуміло, якою є роль Комітету в процедурах застосування заходів впливу.

Висновки. Отже, із Законом України «Про валюту і валютні операції» не все так просто, як здавалося б на перший погляд. Закон насправді не містить досконалого механізму дерегуляції валютних відносин, як заявлялось законотворцем. Проте в Законі міститься дуже велика кількість бланкетних норм, які повністю віддають регулювання валютного ринку в руки Національного банку України. На нашу думку, у 2019 році варто чекати прийняття великої кількості постанов Правління Національного банку України, тому тема потребує подальшого дослідження після набрання прийняття нового підзаконного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про валюту і валютні операції: Закон від 21.06.2018 № 2473-VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення: 31.10.2018).
2. Про Національний банк України: Закон від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 31.10.2018).
3. Про порядок розрахунків в іноземній валюті: Закон від 23.09.1994 № 185/94-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 31.10.2018).
4. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет від 19.02.1993 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (дата звернення: 31.10.2018).
5. Про запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення розміру обов'язкового продажу таких надходжень: Постанова від 12.06.2018 № 65 // База даних «Законодавство України»/Правління НБУ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-17> (дата звернення: 31.10.2018).
6. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України: Постанова від 13.12.2016 № 410 // База даних «Законодавство України»/Правління НБУ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0410500-16> (дата звернення: 31.10.2018).
7. Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України: Постанова від 27.05.2008 №148 // База даних «Законодавство України»/Правління НБУ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-08>: 31.10.2018).
8. Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам: Постанова від 17.06.2004 № 270 // База даних «Законодавство України»/Правління НБУ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-04> (дата звернення: 31.10.2018).
9. Проект структури валютного регулювання/ Правління НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=77669399 (дата звернення: 31.10.2018).